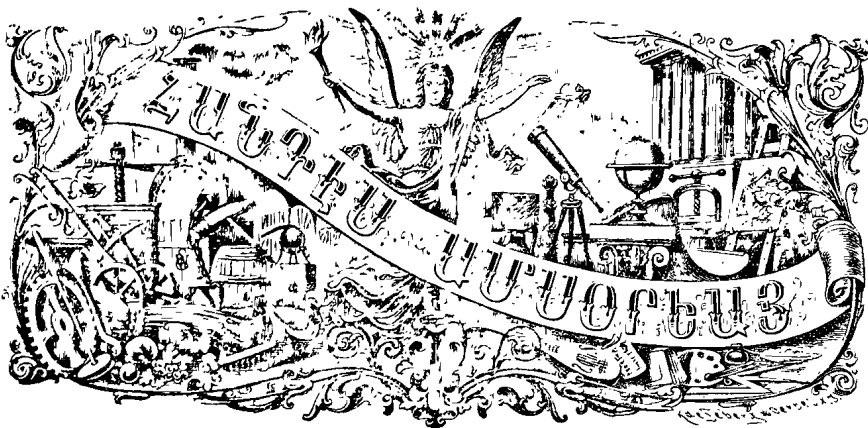

ԲՐՈՐՈՅՆԿՈՆ, ՈՒՍՈՒՄՆԱԿՈՆ, ԸՐՈՒԵՍՏՅՈՒՅՆԿՈՆ

ԻԳ. ՏԱՐԻ 1910

Ցարիկան 15 ֆր. ոսկի — 6 ռբ.:
Վեցամսեայ՝ 8 ֆր. ոսկի — 3 ռբ.:
Մեկ թիւ կ'արժէ 1-50 ֆր. -- 70 կ.:

ԹԻԻ 12, ԳԵԿԵՄԲԵՐ

Ա Ջ Գ Ա Յ Ի Ն

ԳՐԱՆՍՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ԿՐԹՈՂԳԻՆ ՀՈՅՈՑ
ԵԳՐԱԿԱՊՈՍՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ ԿՐԹՆԵՐՈՐԹՅՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ
ԽՆԳԻՐԸ

(ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԳՆԱԳՐԱԲԱՐՈՒԹՅՈՒՆ ԿՐՕՆԻ
ԳՆԱՏՕՆԻԻՆ ԱՌՋԵՆԻ)

յն պատմական նշանա-
կութիւն ունեցող
դէպքը, որ տեղի
ունեցաւ քառա-
սունի չափ առաջին
կարգի անձնառ-
րութիւններէ կազ-
մուած ազգային
պատգամաւորութեան ձեռք՝ որ ներկայա-
ցաւ կոմս ԾովՏ. Զիլիի, կրօնի եւ հա-
մակրթութեան հունգարական նախարարին
կիթղ. Հայոց եպիսկոպոսութեան վերանորո-
գութեան խնդրոյն ունկնդրութեան առթիւն
— ամէն հունգարական օրաթերթերն եւ
լրագիրներն զբաղեցուց: — Այս նիւթին

վրայ բաւական խորհուեցաւ եւ խօսուեցաւ.
— եւ ընդարձակ յօդուածներ գրուեցան,
այլեւայլ տեսակետով:

Եւ որովհետեւ հայ լրագիրներն ալ
անցողակի կերպով մը շօշափեցին այս բանս
— պատշաճ կը համարինք, որ մենք ալ մեր
Հանդիսին մէջ, այս ազգային կարեւոր
խնդրոյ վրայ մէկ երկու խօսք խօսինք, առ-
նելով առաջին աղբիւրէ — եւ ընկնք մեր
տեսութիւնը:

*

Ըստ բաւականի ծանօթ են այն հայրե-
նասիրական եւ կրօնական շարժումներն, որ
Հունգարիայի եւ Դրանսիլուանիայի ազ-
գային եկեղեցական հասարակութիւնները՝
գրեթէ երկու հարիւր տարիէ ի վեր կը զբա-
ղեցնեն — 1715ին վախճանած Աւքսենտիոս
Վրդարեան հայածէս եպիսկոպոսին եւ Դրան-
սիլուանիայի Հայոց ընդհանուր տեղապահին
մահուամբը — պարագութեան մէջ ֆնա-
ցած — եպիսկոպոսական աթոռին վերանո-
րոգութեանն եւ յաջորդի մը անուանմանը
նկատմամբ:

Հունգարական տէրութիւնն 1868ի՝
ՊԳ. օրինաց յօդուածին, 14րդ հատածովը՝

Դրանով անհրաժեշտ է կժղ. Հայոց եկեղեցին ալ օրինօք ձանցողած կրօնից կարգին մէջ առած ըլլալով՝ իրաւամբ կրցան ազգային քաղաքներն ու եկեղեցական հասարակութիւններն իր ժամանակին Սողոմոն Կաղանկոյեան եւ Գրիգոր Սիմայեանին տէրութեան երեսփոխաններու ձեռք — Պր. Յովհաննէս Էօպփէշ, այն ատենի կրօնի եւ համակրութեան պաշտօնէին աղերսագիր մը մատուցանել, եպիսկոպոսութեան վերանորոգութեան նկատմամբ:

Թէպէտ — ինչպէս կ'ըսուի — այս աղերսագիրն նորին Վեհափառութեան ձեռաց ամենաբարձր հասնութեան նշանովը հասած է հունգար. կառավարութեան — ու թէպէտ ասոր նկատմամբ շատ մը թիւ գրաւոր, թէ անձնական եւ թէ լրագրական մղումներ եւ ստիպումներ եղան — այսու ամենայնիւ մատուցուած աղերսագիրը քառասուն տարիի չափ անպատասխանի քննաց:

Անցած տարի, Կ. Պոլսոյ կժղ. Հայոց պատրիարքարանին եւ ուրիշ մեծամեծներու գլխաւոր յանձնարարական թղթերուն հետեւութեամբ՝ Դրանսիոյ անկող հայ ժողովրդապետութիւնները՝ բարձրագոյն տեղերէ յորդորած՝ որոշեցին որ վերին կառավարութեան նորագոյն աղերսագիր մը մատուցանեն:

1909 Սեպտ 19ին, Կերլա Հայաքաղաքին մէջ «Հայկական Թանգարանին» բացման առթիւ՝ ազգային բոլոր ժողովրդապետները Հայաքաղաք ժողովուրդով՝ բանացութիւն մ'ըրին եւ որոշեցին մատուցանել աղերսագիրն ինքն ու — եպիսկոպոսական աստիճան ունենալի հայ եկեղեցական առաջնորդի մը՝ անոր անձին համապատասխանող տէրութեան օգնութեամբն կանգնուել եպիսկոպոսութեան — յիշատակագրին յօրինումը: Որոշուեցաւ միանգամայն որ այս աղերսագիրը՝ մերձաւոր ամենէն յարմար առթին — այն միջոցին դեռ Նիսիսի թիւս ժողովրդապետ Հ. Գովրիկեանի առաջնորդութեամբը՝ պատգա-

մաւորութեան մը ձեռք ներկայացուի կրօնից պաշտօնէին:

Անցաւ ամբողջ տարի մը, մինչեւ որ Հունգարիայի մէջ քաղաքական յարաբերութիւնները փոփոխելով՝ կարելի եղաւ այն ատենէնի վեր պրքեպիսկոպոս անուանուած արքային՝ Հունգարիայի եւ Դրանսիոյ անկողի պիլեպի կողմերէն մասնակցող եկեղեցական եւ աշխարհական առաջնակարգ անձնաւորութիւններէ կազմուած մեծագումար պատգամաւորութեան գլուխ անցնելով — ազգային եկեղեցական հասարակութիւններէն ստորագրուած՝ Հայոց եկեղեցւոյն վերանորոգութեանը յիշատակագիրը — կոմս Յովհ. Ջիլիի՝ կրօնի պաշտօնէին ներկայացրնելու:

Հայ պատգամաւորութեան քովէքով եկած անգամներն էին՝ Գերապ. Գրիգոր Գովրիկեանց արքեպ. ՄԺԲնայ, ընդհ. արքայ Մկրտիմարեան Միաբանութեան (Վիեննա) — Դր. Լատիլաւոս Կորչայեան, համակրութեան պաշտօնարանին առաջին խորհրդականը (Պոտարեշ) — Պարոն Էլէմիր Դանիէլեան, պաշտօնէի քարտուղար (Պոտարեշ) — Հ. Դաւիթ Տուհայեան, առաքելական քարոզիչ Դանուբեան իշխանութեանց (Մայսաց) — Ղուկաս Պարանեան, կանոնիկոս, աւագերէց եւ հայ ժողովրդապետ (Կերլա Հայաքաղաք) — Յովակիմ Հոռոմեան, Ս. Գահի խորհրդական, հայ ժողովրդապետ (Ճուրճով Ալեդ Միքլուշ) — Ստեփան Մէլիքեան՝ մեծ կալուածատէր (Ճուրճով Ալեդ Միքլուշ) — Նիդրէաս Մէլիքեան, երկրատէր (Ճուրճով Սէնդ Միքլուշ) — Սիմոն Փարաօնեան, աւագերէց եւ հայ ժողովրդապետ (Սիրիլի) — Պետրոս Սէպեհի, մեծ վաճառական (Սիրիլի) — Խաչիկ Սալահեան, վաճառական (Սիրիլի) — Անտոն Զաքարիաշեան, վաճառական (Սիրիլի) — Ղուկաս Դոտորիկեան, քաղաքապետ (Կերլա Հայաքաղաք) — Խաչիկ Տուհայեան՝ քաղաքային խորհրդական (Կերլա Հայաքաղաք) — Դր.

Կուստաւոս Բորեան՝ քաղաքային խորհրդական (Կերլա Հայաքաղաք)։ — Դր. Մարտինոս Լապոյեան՝ տէրութեան փաստարան (Կերլա Հայաքաղաք)։ Նւգինէոս Դիւզէշ, դրամասեղանի վերատեսուչ (Կերլա Հայաքաղաք)։ — Նաշիկ Գորպիսան, դրամասեղանական վերատեսուչ (Կերլա Հայաքաղաք)։ — Մարտինոս Պարանեան՝ վաճառական (Կերլա Հայաքաղաք)։ — Դր. Յովսէփ Բոբեան փաստարան (Գոլոժվար)։ — Եուլիոս Միլիցայեան, կալուածատէր, գանձապետ (Գոլոժվար)։ — Դր. Եուլիոս Սիմայեան, վերին ատենի խորհրդական (Պուտարեշը)։ — Պետրոս Դոմաշիեան՝ երկրատէր (Գոլոժվար)։ — Դանիէլ Քեռլեան, վաճառական (Կերլա Հայաքաղաք)։ — Եովակիմ Այանեան՝ վաճառական (Կերլա Հայաքաղաք)։ — Խասակ Զաքարիաշեան, վաճառական (Սիւրվիլ)։ — Դր. Զաքարիա Տնոկանեան, բժիշկ եւ համալսարանի ուսուցիչ (Պուտարեշը)։ — Գրիգոր Վոյթեան, վերատեսուչ, ուսուցիչ (Կերլա Հայաքաղաք)։ — Դր. Օլիվէլ Օսդիանեան, դրամասեղանի վերատեսուչ (Գոլոժվար)։ — Արթուր Վազարեան լրագրապետ (Ճուրճով Սէնդ Միքըլը)։ — Լատիսլաւոս Վոյթեան ուսուցիչ (Պուտարեշը)։

Տասուերկու կառքով գնաց շքեղ պատգամաւորութիւնը, Դր. Լատիսլաւոս Կորչայեան խորհրդականին պալատէն, կրօնի պաշտօնարանը։

Գովրիկեանց՝ պատգամաւորութեան զլուին ու առաջնորդը՝ համառօտ յառաջաբանով մը կրօնի պաշտօնեան ողջունելէն եւ իրեն նոր, բայց ծանր պաշտօնին մէջ յարատեւութիւն եւ յաջողութիւն բարեմաղթելէն ետեւ, յաջորդներն ըսաւ։

«Ամենապատիւ Տէր.

«Նախախնամութեան մէկ գործքն էր, որ ԺԳՐԿ. դարուն զէպ ի կէսերն՝ Հայաստանէն գաղթող — եւ չորս դար՝ իրենց համար հայրենիք մը փնտռող — մեր նախ-

նինքն, իբրեւ կրօնի ազատականներ, Միքայէլ Աբաֆի Ա. իշխանին ատեն (1672ին) Դրանսիոյ անիա հաստատուեցան. եւ հոս՝ վալաքներուն մէջ — իրեւ թէ պղտիկ հանդուաններ, ժողովրդական կողմեր կազմելով — իրենց գաղթականնութիւններ հիմնեցին։

Իբրեւ օտարականներ եկան — ու հետերնին բերին նաեւ իրենց ծէսը — Նւթէպէտ հոգւով մարմնով եղան հունգարացի՝ սակայն պահեցին իրենց ազգային արարողութիւնը։

Աւքսնիտիոս Վրգարեան՝ զհայերն կաթողիկէ եկեղեցւոյն հետ միացուց։ 1687 փետր. 13ին ընդհանուր հոգաբարձու եւ 1690 հոկտ. 3ին Ալատինի եպիսկոպոս եւ առաքելական տեղապահ անուանուեցաւ։ Երբ (1715 մարտ 10) իր մահուանէն ետեւ եպիսկոպոս ընտրող ժողովքը՝ յաջորդին անձին նկատմամբ չկրցաւ միարանիլ, Ս. Աթոռէն խնդրեց, որ հայ ժողովրդեան համար եպիսկոպոս մը անուանէ։

Հռոմ՝ Դրանսիոյ անիայի լատին եպիսկոպոսին առժամանակեայ իշխանութեանը տակ դրաւ որք մնացած հայածէս եկեղեցիներ։

Երկու հարիւր տարիի չափ աշխատեցան եւ խնդրեցին հայ ժողովրդապետութիւնները՝ թէ Ս. Աթոռէն եւ թէ կառավարութեան, որ իրենց հայածէս եպիսկոպոս մը տրուի։ Բայց իրենց աղաչանքը մինչեւ հիմակ լսելի չեղաւ։

Երբեք կը խնդրենք։

Ու կը խնդրենք անոնց անուամբն, որոնք ամէն ատեն հայրենեաց խորաններուն վրայ զոհ եղան, իրենց ստացուածքովն ու իրենց արեամբը։ — Նր խնդրեք միայն զայն, զոր մէկալ՝ թերեւ աւելի պահանջող, բայց նուազ հաւատարիմ՝ ազգայնութիւնները՝ շատոնց անվրդով խաղաղութեամբ կը վայելեն։ — Ոչ ինքրենք մեր յարուժեալ ու նեցող եկեղեցական վարդապետն մը՝ Կահանայ յեռնաբլէշ — Երանոմէ — Կերդապետն համարաւորաբար հաստատուի։

Որեւիցէ քաղաքային կամ ազգայնական անջատման նոյն իսկ մտածութենէն բոլորովն հեռու, — պարզապէս եկեղեցական տեսակետէն նայելով՝ անպատճառ հարկաւոր է, որ առանց հսկողութեան ֆնացած ու օր աւուր վրայ մթագնելու եւ աներեւութանալու վրայ եղած հայկական ծէսն, իր սկզբնական ամբողջութեան եւ մաքրութեան մէջ պահուի եւ անոր վերահսկողութիւնն ապահովուի:

Ժիսին անվթար պահպանութիւնը՝ հայ ցեղին ֆնացականութիւնը կ'ապահովընէ: Հունգարական գաղափարին աւելի մեծ ծառայութիւն կրնան մատուցանել Հայերն, իրեւ հայ կաթողիկէ հունգարացիներ, քան՝ որ, անհետ ըլլալով՝ ձուլուին ազգին մարմնոյն մէջ: — Հայկական եկեղեցին՝ իբրեւ լուսատու աշտարակ մը, ամէն ատեն լոյս պիտի սփռէ այն ուղղոյն վրայ, որն որ զծէսն ու զհայրենասիրութիւնն՝ իրարու հետ կ'ընդգրկէ:

Ուղղափառութեան տեսակետէն ալ դիտելով՝ անտարբեր բան չէ, որ հայկական եկեղեցւոյն դիրքն ապահովուի: Որովհետեւ ծէսերու տարբերութիւնը՝ մեր տէրութեան մէջ ալ, ուղղափառ եկեղեցւոյն պայծառութիւն կու տայ:

Լեհաստանի մէջ գտնուած ազգայինները՝ թէպէտ թուով մերինն կէսէն ալ նուազ են, այսու ամենայնիւ ի պայծառութիւն հայկական ծիսին, արքեպիսկոպոս մ'ունին: — Արդեօք՝ նոյն իսկ հաւասարութեան (paritas) տեսակետէն նկատելով՝ իրաւացի չէ՞, որ Հունգարիայի կաթողիկէ Հայերն ալ իրենց սեպհական ծէսն ունեցող եկեղեցական արժանապատուութիւնն ունենան:

Այս՝ եկեղեցական արժանապատուութեան կազմակերպութեանն արգելք չի կրնար ըլլալ՝ Դրանսիականիայի ազգայնոց սակաւթիւ (10.000) ըլլալը: Որովհետեւ Լէմպէրիկ ուղղափառ հայածէս արքեպիսկոպոսական թեմէն զատ, բազմաթիւ արեւել.

լեան կթղ. հայազգի եկեղեցական վեճակներ — օրինակի սղազաւ Փորթասիայի մէջ — 5000 հոգիէ ալ նուազ հաւատացեալ ունին:

Մեր տէրութեան մէջ՝ արեւելեան ուղղափառ կենդրոնի մը կազմակերպութեամբն՝ արեւելեան գիտութեան, տնտեսական կենաց եւ առեւտրոյ յարարերութեանց միջոցաւ՝ հունգարական ազգին համար շահաւոր աղբիւր մը կրնայ բացուիլ:

Ազգային եկեղեցական արժանապատուութեան ձգիչ զօրութիւնը՝ մեր պետութեան հետ սահմանակից Ռումանիայի, Սերբիայի, Բուլղարիայի եւ Բուգովինայի չմիացեալ ազգայնոց վրայ ալ ազդու կերպով մը կրնայ տարածուիլ:

Իսկ Արեւելքի հետ ունենալի կապակցութիւննիս տածելու համար, ստուգիւ անշանակ բան չէ, թէ՛ որ հայ եկեղեցական իշխանութեան վերականգնուելովը՝ բովանդակ հայ ժողովրդեան շնորհապարտութիւնը՝ Հունգարիայի նկատմամբ կ'ապահովընենք:

Բայց հայ եկեղեցական իշխանութեան վերականգնումը պիտի դադրեցընէ այն խոտոր ու տարօրինակ (anomal) բանն որ — որովհետեւ մեր տէրութեանը մէջ յատուկ ազգային արարողութիւն ունեցող եկեղեցական հովուապետ չկայ — միայն ամէնէն հաւատարիմ, ամէնէն աւելի փորձուած ու արդարակորով հայ ազգն՝ ստիպուած ըլլայ իր քահանաները՝ ձեռնադրելու համար օտար երկիր ղրկելու:

Իսկ տէրութենէն օգնութիւն եւ նիւթական ձեռնտուութիւն յուսալու եւ ընդունելու իրաւունք ունի հայ եկեղեցին: Վասն զի՝ մինչդեռ ամէն կրօնական կողմնակցութիւննիրն իրենք իրենցմէ կրցան կազմակերպուիլ եւ տէրութենէն այսօր ալ օգնութիւն եւ հաստատուն եկամուտ կը վայելեն — կառավարութիւնը՝ զհայ ուղղափառ եկեղեցին, օրինաց մէջ անցընէլէն զատ երկուհարիւր տարիէ ի վեր, ամենեւին մաս-

նակից բրած չէ ոչ բարոյական եւ ոչ ալ նիւթական օգնութեան մը:

Ուստի՜ հայ եկեղեցւոյն սեպհական զուլի ունենալը՝ չէ թէ միայն հարկաւոր, հապա նաեւ արդար ու իրաւացի է: — Իրաւացի՜ անոր համար, վասն զի նախնեաց ունեցած գթութեանն (pietas), եւ հռն-գարական տէրութեան ու ազգին հետ ուրախութեան եւ վշտաց մէջ 250 տարիէ ի վեր՝ մէկ սիրտ ու մէկ հոգի եղած հայ ժողովուրդը կը փափաքի. — եւ հռնգարական ազգին համար երբեք չգաղղիլ շնորհապարտութեան ապահովութեամբ կը խնդրէ, Ս. Գահուն եւ տէրութեան ձեռք — իր նախնի եկեղեցւոյ վերանորոգութիւնն ու ասով՝ իր ազատութիւնը: —

Ասոր վրայ մատոյց Գովգիկեանց կրօնի պաշտօնէին՝ տպագրուած յիշատակագիրը, — ուսկից առնուած քաղուած է վերոյ յիշեալ խօսակցութիւնը:

Նախարարը, պատգամաւորութեան յաջորդներն ըսաւ:

* Գերապայծառ, ամենապատիւ Տէր.

— մեծապատիւ Տեառք:

Ընդունեցէք իմ խորին շնորհակալութեան հաւաստիքն, որ ինծի ներկայանալու բարեհաճեցաք: Ես բոլորովն համոզուած եմ, որ զձեզ ամենամաքուր հայրենասիրութիւնն եւ Ձեր եկեղեցւոյն նկատմամբ ունեցած յարումն եւ սէրը բերաւ այս տեղը: — Աս տեսակէտով կ'ուզեմ ըմբռնել եւ ընդգրկել այս խնդիրը: Եւ այս տեսակէտէն նկատելով կ'ուզեմ ապագային մէջ ասով զբաղիլ: Գիտեմ, որ աս բանն Ձեր մէկ հին փափաքն է, զոր հիմակ դարձեալ կը վերանորոգէք: Սակայն ես, հիմակ, այն վեճակի մէջը չեմ, որ այսօր որոշ ու ապահով յայտարարութիւն մը կարենամ ընել եւ կամ որոշ ուղղութիւն մը ցուցնել այս բանիս նկատմամբ: Այսու ամենայնիւ կը խոստանամ, որ ամէն բանէն յառաջ, մէկ կողմանէ, տէրութեան օգուտը նկատի առնելով՝ եւ մէկալ կողմանէ, ամէն կանոնաւոր գործա-

դիրները լսելով՝ կարելի եղածին չափ ամենայնօժար միտութեամբ պիտի նայիմ այս գործքին ետեւէն: Եւ խնդիրն՝ ինչ որ ալ պատահի, կրնաք համոզուած ըլլալ, որ հայածէս ուղղափառաց եւ անոնց օգտին ի նպաստ՝ միշտ ամենամեծ սիրով եւ լաւազգածութեամբ պիտի ընդգրկեմ:

Պատգամաւորութիւնն ասով՝ իրեն յանձնուած պաշտօնը կատարեց: Եւ պատգամաւորք՝ պաշտօնէին մեծարանաց յարգութիւնն ընելով հեռացան:

*

Մամուլն, որ ի սկզբանէ հետէ ամենամեծ եռանդով եւ համակրութեամբ զբաղած է հայ եպիսկոպոսութեան խնդրով — շարունակ կը կրկնէ թէ, արժանի են Հայերն, որ իրենց փափաքն ու խնդրուածքը կատարուի, վասն զի ամէն ժամանակ հայրենասիրութեան ոգով վառուած՝ իրեւ ազգ՝ երբեք ուրիշ ազգայնութեանց պէս, խռովարկութիւն ու խազմարարութիւն ըրած չեն:

Աս դովասանութեան գէմ — որուն մէջ աւելի է բարեզգած վշտացուցումն եւ խոնարհեցուցումը՝ քան թէ փառքը — պէտք է որ բողբոքենք:

Հայկական տարրն՝ իր գաղթականութեան առաջին վայրկեանէն հռնգարական ոգին զգեցաւ: Ու թէպէտ բարեպաշտութեամբ պահեց իր ընդուն ու արարողութիւնը, բայց եւ այնպէս՝ երկրին ու տէրութեան անանկ հաւատարիմ ու շնորհապարտ զաւակն եղաւ, ինչպէս որեւէ հարազատ բնիկ հռնգարացին: Հայք իրենց մէջը՝ ազգայնութեան փափաքներ չսնուցին. ազգայնութեան երեւակայութիւններով երբեք երեւան չեկան. ինք զինքնին երբեք չցուցուցին քաղաքականապէս՝ իրեւ ազգ: — Այս գեղեցիկ առաքինութիւններն անտարակոյս անոր համար չգործածեցին, — ու իրենք զիրենք ասոնց մէջ չվարժեցուցին անոր համար, վասն զի Հայաստանի հետ ունենալի

քաղաքային միութիւնն անշնորհակալու եւ ծիծաղելի ցնորք մը համարեցան — կամ՝ վասն զի տէրութեան մէջ բնակող ուրիշ ազգայնութիւններուն հետ չգտան յարաբերութեան ու շօշափման կէտեր. — հապա գործածեցին, վասն զի զգացին, տեսան ու իմացան, թէ ինքքով ապրելու եւ շրջահայեցութեամբ գործելու է: — Մասնակցեցան հունգարացոց ամէն ուրախութեանցն ու վշտացը. վասն զի իրենց կենաց տեսութեանն ու ըմբռնմանը հաւատարիմ մնալ ուզելով՝ քաղաքական պարտաւորութիւնները՝ չէ՛ թէ պարզապէս ըմբռնեցին ու հասկըցան, հապա նաեւ զանոնք ամէն ժամանակ պատուով ու հաւատարմութեամբ կատարեցին:

Բայց աս Հայրենասիրական պարտաւո-
րութիւնները Հայ ազգը՝ արժանիք կամ
անանկ արժանիք չի Համարիր, որոնց Համար,
իրբււ ազգայնութիւն՝ փոխարէն կամ Հա-
տուցում մը ինդրէ: Աէ: Իրեն երբեք ա-
ռաջնորդ չեղաւ այն փափաքն՝ որ իր Հայրե-
նասիրութենէն քաղաքային կամ բարոյական
գրամագլուխ մը շինէ:

Այս տիտղոսով Հայ եպիսկոպոսու-
թիւն պէտք չէ : Հապա պէտք է այն տիտղո-
սով՝ որ Հայերն իրաւունք ունին եպիսկոպոս
ունենալու՝ 1868ին օրինաց թԳԻ. յօդուածին
վրայ յիշելով, — որ օրէնքն 1905ին ամ-
րացուեցաւ : — Եւ ինքնօրէնութիւնը (au-
tonomie) կ'ապահովօրէն ազատութիւնն ու
իրաւանց հաւասարութիւնը՝ նաեւ Հայ ազ-
գին համար :

В. У.

8 6 7 8 9 10 11 12

ԺԱՆՕԹԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
ՄՏԱՄՊՈԼՈՑ ՊԱՄԱՌԹԵՆ
ԵՐԵՄԻԱ ԶԼԷՊԻ ԶԵՍԻՐՄԵԱՆ

ᐅ. ᐱ ᐱ ᐱ ᐱ ᐱ.

($\mathbb{Z} = \mathbb{Z} \oplus \mathbb{Z} \oplus \mathbb{Z} \oplus \mathbb{Z} \oplus \mathbb{Z}$.)

ՏՈՂ 65: ԵՔՆԻ ԳԽԱՐԱ:

ՏՈՂ 67: «Փափազ Գուլէսի» իման քա-
հանայի բուրգ, Յուստիանոս կայսեր զօրապետ
Վէլիխաւտիովի անունովը ձանջուած Տին աշ-
տարակի մը մնացորդը որ Եէնի Գաբուի ծովուն
բացը կը տեսնուէր: Փափազ Գուլէսի կոչուե-
լուն պատճառն այն է, որ՝ ինչպէս Երեմիա յա-
ջորդ սողովը կը յայտնէ, Դաւիթ պատրիարքին
փոխարէնը բանի մը քահանաներու հետ տա-
միկներէ Խեղդամահ ըլլալով, այդ բուրգէն
ծովը նետուած էին՝:

Այս Փափագ Գուլէպին՝ որ երեքտա 24-
 լէպին ժամանակ կ'երեւեր զեռ ծովին մէջ,
 անհետ եղած է յետոյ երբ շինուած է արդի
 եէնէրգաբու ըսուած թաղը, զոր կազմել տուած
 է Սուլթան Մուստաֆա Գ.՝ արուեստագէտ ծովը
 ցամաքի փոխելով:

Հիմքերի 1174 թուին, այսինքն՝ քրիստոսի 1760ին է որ տեղի ունեցած է այն, եւ ահա թէ ի՛նչ ի՛ր գրէ այս մասին ժամանակակիցն Սարգիս Դպիր Սարաֆ Եղջաննէսեան իր Կ.Պոլսոյ Տեղագրութեան մէջ²:

“Զորքդ դուռն է ելնի Կարու: Էս աստ կայ
'ի մէջ ծովոյն լիւրսն ի, որ Փափաղ Գուշիւի կոչի,
ից խեղճաման լիւրից անգամսն որ քաշակայից
շայտը ընդ վեղեկն Դուսի՛ն զստիւրաբնի քայտըն: Էս
քանդի՛ այս մանն ծովու յետոյ՝ ի մերմե ժաման
նակի լսեալ չափը ջրամը եղեւ հրամանս Սուլդան՝
Սուլդանօֆային ելորայի:”

«Յօրժամ»-ի թառականի հիմերվածին 1174 թ 27 երբեք մառեր մառհարակի շինել ըսկառա ի լալելի շէշէն մերձ ի յաղարկայ գգեհեղկաշէն ե զլլելակեբա մկկիթն զայն, հոնեթա լալելի նափոյի, առ շինել չուգար շէշէնի ե զօգայային, եւ աւարտաւ լաղցոյց ի թառականի հիմերվածին 1177, յերկգւռ մառեր բեմէ-զանի: Որ նախ ունէր զմի մկնարի, եւ ապա՝ միւս եւս, լաւեկեալ գկնի եօթն մայց զոյգ եղեւ, նման պլոց թօգրկանի մկկիթայ: Որոյ մանաւանդ ջարտամբն եւ հո-ւոքի, ուրք շինել ի փորտաւոր հիմնաւորվածան նորիս՝ լաղցեալ եղանակ մի ի ծաղէն առաջի եւեթ զափու հո-

1 "Աւերգի. Չ-րէն ժամանակ մերի, Ինքիճեանի,
1804, Վեներական. Հաստիք Ե. էջ 108:

3. Ինչ սեպհական Ձեռագիրքք. էջ 25-28: